

Γιάννης Παπαδάτος. Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία. Αθήνα: Πατάκης, 2009.

Είναι ιδιαίτερα ευχάριστο που διαπιστώνει κανείς ότι την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, η μελέτη της παιδικής και νεανικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση, καθώς έχουν εκδοθεί σημαντικές μελέτες, οι οποίες παρακολουθούν την πρωτότυπη παραγωγή κειμένων για παιδιά και νέους από ερμηνευτική αλλά και θεωρητική άποψη. Οι μελέτες αυτές παρακολουθούν την παιδική και νεανική λογοτεχνία πολυεπίπεδα και κάποτε αποτελούν προϊόν έρευνας ή έχουν γραφεί ως καταστάλαγμα μακρόχρονης ενασχόλησης με τα κείμενα αυτά και είναι καρπός εμπειρίας. Στην τελευταία περίπτωση, η εμπειρία συνδυάζεται με τη θεωρία, ή μάλλον τις ποικίλες θεωρίες, με την οποία περιβάλλεται, αποκτώντας γερά θεμέλια, και θεωρητικοποιείται.

Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται η μελέτη του Γιάννη Παπαδάτου Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-Δραστηριότητες. Αθήνα: Πατάκης, 2009. Το να μιλήσει κανείς επαινετικά –ή και το αντίστροφο–για ένα βιβλίο ή να το περιγράψει αναφερόμενος μόνο στο περιεχόμενό του είναι το πιο εύκολο. Το να προσπαθήσει όμως κανείς να διίδη και να απεικονίσει την ουσιαστική χρήση και λειτουργικότητά του, όσο και αν νομίζει ότι αυτές είναι εμφανείς, δε νομίζουμε ότι είναι ένα εγχείρημα χωρίς δυσκολίες και κινδύνους. Επειδή όμως ένας εκθειασμός είναι άνευ σημασίας, παρακάμπτουμε κάθε μυολογική διάθεση και θα σταθούμε αποκλειστικά στη λειτουργικότητα και στην εποικοδομητικότερη χρήση του, μολονότι ήδη την αξιολογική αυτή αποτίμηση την αποτυπώνει στον πρόλογο της με ιδιαίτερη εμβρίθεια και ειλικρινή διάθεση η αγαπητή φίλη και συνάδελφος κ. Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου, ενώ τη χρηστικότητά του κάποτε την αποκαλύπτουν οι επιμέρους υποενότητες του βιβλίου. Η δική μου επομένως προσπάθεια είναι πολύ πιθανόν να αποτελεί μια λίγο-πολύ επανάληψη. Οφείλουμε βέβαια να διευκρινίσουμε ότι δεχόμαστε τις απόψεις και διαπιστώσεις που διατυπώνονται στον πρόλογο από την κ. Γκίβαλου, καθώς πιστεύουμε ότι χαρτογραφούν τη μελέτη με ακρίβεια και αντικειμενικότητα και θα προσπαθήσουμε να αποφύγουμε τις επαναλήψεις. Γιατί ο σύντομος αλλά ιδιαίτερα περιεκτικός και προσανατολισμένος σε μια αξιολογική αποτίμηση και περιγραφική πρόλογος δυσχεραίνει κάθε άλλη παρέμβαση και αποτίμηση, χωρίς τον κίνδυνο των επαναλήψεων.

Εμείς θα ιχνηλατήσουμε στη μελέτη του Γιάννη Παπαδάτου και θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τον ουσιαστικό της στόχο όσο πιο περιεκτικά και σύντομα μπορούμε.

Κατ' αρχάς, η μελέτη καταπιάνεται με ένα θέμα καυτό και πολυσυζητημένο που όλοι ως ένα βαθμό και από διαφορετική οπτική γωνία του έχουμε θίξει, τη φιλιαναγνωσία. Θέμα καιριο και πάντα επίκαιρο, αφού και διεθνείς μελέτες έχουν δείξει ότι ως Έλληνες διαβάζουμε λίγο. Έρευνες βέβαια με ποικίλο δείγμα από Έλληνες ερευνητές δείχνουν πως τα Ελληνόπουλα «μάλλον» διαβάζουν. Αυτό το «διαβάζουν» βέβαια συνήθως προσδιορίζεται «ποσοτικά» μόνο και θα μου επιτρέψετε να τηρήσω μια κριτική στάση απέναντι στις απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας ως προς την ειλικρίνεια των απαντήσεων που έχουν δοθεί και να τις αντιμετωπίσω με ιδιαίτερο σκεπτικισμό. Δεν προσδιορίζεται όμως «ποιοτικά». Επειδή η ανάγνωση δεν είναι ποσότητα ή τουλάχιστον μόνο ποσότητα. Είναι κυρίως ποιότητα. Σ' αυτό ακριβώς το κενό που παρουσιάζεται στην ποιότητα της ανάγνωσης εστιάζει η μελέτη του Παπαδάτου. Και αυτή είναι και η μεγάλη τομή που πετυχαίνει ο συγγραφέας της, ο οποίος θεάται το αντικείμενό του από μια πρωτότυπη επίσης οπτική, καθώς καταδυάει την οικολογία με τη λογοτεχνία και θεωρεί την πρώτη αναγκαία συνθήκη για τη δεύτερη και τη λογοτεχνία να πραγματώνεται ουσιαστικά και να προσλαμβάνεται από τον αναγνώστη μόνο με ένα συνδυασμό της με τα εκάστοτε οικοσυστήματα. Έτσι, πριν ακόμα προχωρήσω, θα έλεγα ότι το βιβλίο, ανεξάρτητα από ό,τι έχει λεχθεί και γραφεί στην αγγλοσαξονική κυρίως βιβλιογραφία, αποτελεί για την Ελλάδα μια «εισαγωγή στην οικολογοτεχνία», όχι με την έννοια ότι διερευνά οικολογικού περιεχομένου πρωτογενείς πηγές, αλλά επειδή θέτει ως βασικό και θεμελιώδες υπόστρωμα της πρόσληψης ενός λογοτεχνήματος την ίδια τη φυσική του καταγωγή, τον οικο στον οποίο ανήκει, την οικολογία. Αποτελεί επομένως, κατά την άποψή μου, μια θεωρία οικολογοτεχνίας η οποία συνδυάζει αφενός την πρόταση για μια πρωτότυπη, αλλά και γιατί όχι ιδιότυπη, οικολογική ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου για παιδιά περισσότερο παρά για νέους και αφετέρου την αξιοποίηση της παιδαγωγικής επιστήμης στη διδασκαλία κυρίως της παιδικής λογοτεχνίας. Σε τελευταία ανάλυση αποτελεί μια οικολογική θεώρηση της λογοτεχνίας. Και εδώ ακριβώς έγκειται και η μεγαλύτερη συμβολή του στη μελέτη της παιδικής και νεανικής ηλικίας. Καθώς ξεκινάει πάντα από ένα οικολογικό στοιχείο και προχωρώντας διευρύνει ολοένα και περισσότερο τη γωνία προσέγγισης, ωστόσο φτάνει στην «πλήρη», αν μπορούμε να μιλάμε για «πλήρη, πρόσληψη/κατάκτηση του λογοτεχνικού κειμένου».

Ο Γιάννης Παπαδάτος εισάγει αυτόν το θεωρητικό συνδυασμό, που μόλις περιγράψαμε σύντομα, ως αποτέλεσμα της αγωνίας του να γίνει το παιδικό βιβλίο, γνώσεων ή λογοτεχνικό, πιο προσίτο και αγαπητό στους νεαρούς αναγνώστες. Θεωρεί βέβαια αναγκαία συνθήκη, και όχι άδικα, την αγάπη και την ενασχόληση του μ' αυτό από τους εκπαιδευτικούς και από την οικογένεια. Για το λόγο αυτό και προτείνει διάφορα «σχήματα» για στενότερη σύνδεση οικογένειας ή εκπαιδευτικού και παιδιού με το βιβλίο. Υποβάλλει επομένως συγκεκριμένες προτάσεις, οι περισσότερες από τις οποίες ερείδονται στη διδακτική του πείρα, προκειμένου να πραγματώνεται σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό η φιλιαναγνωσία. Δεν έχει σημασία αυτή τη στιγμή να αναφερθούμε στα είδη των αναγνώστων που δημιουργεί η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι οι προτάσεις του για την καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας είναι συγκεκριμένες και ευνοούν τη

δημιουργία και την αύξηση των αναγνωστών, επομένως και την ανάπτυξη της φιλαναγνωσίας, μέσα σε μια σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία, την οποία ο Παπαδάτος λαμβάνει υπόψη και προτείνει συγκεκριμένους τρόπους προσέγγισης. Στο οικοπαιδαγωγικό σχήμα επομένως που προτείνει προστίθεται και μια πολυπολιτισμική διάσταση, ώστε να γίνεται σφαιρικότερη η ανάγνωση ενός λογοτεχνικού κειμένου. Και από την άποψη επομένως αυτή ο Παπαδάτος αποτελεί όχι μόνο απλό σηματοδότη αλλά ιδιαίτερα σημαντικό αρωγό στον εκπαιδευτικό και στην οικογένεια, τους δυο βασικούς πόλους αλλά και τροχούς προκειμένου ο Ροβινσώνας Κρούσος να συναντήσει το Χάρι Πότερ, για να αναφερθούμε σε μια άλλη, και άλλου τύπου, έρευνα για τη φιλαναγνωσία.

Για ποιο λόγο τώρα είναι χρηστικές και λειτουργικές οι απόψεις προτάσεις του Παπαδάτου: Πρώτα πρώτα, ο συγγραφέας ανεβαίνει το Γολγοθά της καθοδήγησης για ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου σκαλί σκαλί και με ιδιαίτερη προσοχή: Ας ανεβούμε μαζί του, αλλά σύντομα, τα σκαλιά αυτά:

Ξεκινάει από μια οικοανάγνωση, μια ανάγνωση δηλαδή, η οποία στηρίζεται στα φυσικά οικοσυστήματα. Αφορμώμενος από ένα συνθετικό του στοιχείο προχωρεί διαθεματικά ή διεπιστημονικά και καταλήγει στη λογοτεχνία, συνδέοντας τις φυσικές με τις ανθρώπινες αξίες. Στη συνέχεια, προχωρεί στη Γεωανάγνωση, κατά την οποία ο μαθητής αναγνώστης στηριζόμενος σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο γνωρίζει μια άγνωστή του περιοχή μέσα από λογοτεχνικά κείμενα. Το τρίτο σκαλί μας ανεβάζει σε μια Κοσμοανάγνωση, η οποία διερευνά την αναγκαιότητα του βιβλίου στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία. Σε κάθε περίπτωση αρωγός και διαμεσολαβητής ανάμεσα στο λογοτεχνικό κείμενο και στο μαθητή είναι ο δάσκαλος. Το επόμενο σκαλοπάτι προτείνει την προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου μέσα από δραστηριότητες. Αποτελεί ίσως την πιο ενδιαφέρουσα πρόταση, πάντως από τις πιο ενδιαφέρουσες προτάσεις, του Παπαδάτου επειδή ουσιαστικά αποτελεί και τη ραχοκοκαλιά για την ανάπτυξη της φιλαναγνωσίας. Να γιατί μιλήσαμε προηγουμένως για ποιοτική καταγραφή της φιλαναγνωσίας: επειδή οι διαστάσεις που είδαμε μέχρι τώρα αποτυπώνουν ποιοτικές κρηπίδες και στέρες αναβαθμίδων στην οικοδόμηση της φιλαναγνωσίας. Και επειδή οι δραστηριότητες αυτές είναι στενά συνυφασμένες με το σχολείο, στην επόμενη αναβαθμίδα (μέρος τέταρτο δηλαδή στη μελέτη), αποτυπώνεται η καθοριστική συμβολή του στην υπόθεση της φιλαναγνωσίας. Εδώ, συναντάται η σχολική τάξη με το βιβλίο, ο δάσκαλος με το βιβλίο και το μαθητή, ο μαθητής με τη βιβλιοθήκη, ο δάσκαλος με το μαθητή και τη βιβλιοθήκη με συγκεκριμένες προτάσεις, οι οποίες βέβαια, όπως σε κάποιο σημείο της εργασίας του παραδέχεται και ο ίδιος ο συγγραφέας, είναι μάλλον ουτοπικές. Και ο λόγος; Θα μιλήσω μεταφορικά, γιατί, καθώς το λέει και ο Γιώργος Σεφέρης «Κι αν σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, γιατί η φρίκη δεν κουβεντιάζεται...». Δεν αρκεί να έχουμε μόνο τα σταφύλια, το πατητήρι και αυτούς που θα πατήσουν τα σταφύλια να βγει ο μούστος για να γίνει κρασί. Χρειάζεται και το καλό βαρέλι που θα βοηθήσει σημαντικά στη ζύμωση. Ε, δυστυχώς αυτό το καλό βαρέλι παρά τις εκάστοτε διακηρύξεις για καλά βαρέλια (Ν. 1566 κ.ά.), δεν υπάρχει δυστυχώς και δεν υπάρχει και ουσιαστική διαβεβαίωση ότι θα υπάρξει μελλοντικά από τους σπιτονοικοκύρηδες. Ανακοινώσεις περατάρηδων εμπόρων που πουλούν την πραγμάτεια τους αναμένονται να ακουστούν και μελλοντικά, χωρίς όμως να εισακουστεί η φωνή του αναγνώστη. Όσα και αν έχουν γραφεί κατά καιρούς για την αναγκαιότητα βιβλιοθηκών στα σχολεία όσες έρευνες και αν έχουν γίνει που αποκαλύπτουν την ανυπαρξία τους αλλά και την επιθυμία εκπαιδευτικών και μαθητών να διαθέτει το σχολείο και η τάξη τους βιβλιοθήκη, ώστε όσοι εμπλέκονται στη διαδικασία της λογοτεχνίας να την απολαμβάνουν όσο το δυνατόν πιο απρόσκοπτα, δυστυχώς αφήνουν ασυγκίνητους τους εκάστοτε ιθύνοντες. Και απομένει η ιδιωτική πρωτοβουλία. Πάντως, η μελέτη του Παπαδάτου και ως προς αυτό το σημείο, με εστίαση στη χρήση της και στην κατάλληλη επιλογή του λογοτεχνικού βιβλίου ή του βιβλίου γνώσεων τόσο από τον εκπαιδευτικό ή το μαθητή όσο και από την οικογένεια, αποτελεί μια ουσιαστική συμβολή και κυρίως ένα άξονα προσανατολισμού ως προς τη χρήση της και ως προς την εποικοδομητική επιλογή του κατάλληλου βιβλίου το οποίο θα άπτεται άμεσα των ενδιαφερόντων του υποκειμένου ανάγνωσης, δηλαδή του μαθητή. Πρόκειται για απόψεις τεκμηριωμένες, οι οποίες ελπίζουμε να βρουν απήχηση. Τουλάχιστον στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι ομολογουμένως καταβάλλουν συχνά τεράστιες προσπάθειες να ανταποκριθούν χωρίς σωσίβιο στο εκπαιδευτικό τους έργο.

Θα ήταν άδικο, νομίζω, αν παραλείπαμε να αναφερθούμε, έστω και σύντομα, και σε ένα ιδιαίτερα λειτουργικό στοιχείο για τον αναγνώστη της συγκεκριμένης πια μελέτης: Η σχηματικά αναπαράσταση των θεωρητικών προτάσεων ή όσων προέκυψαν μέσα από την εμπειρία κατά τη πολύχρονη διδακτική πράξη ή το συνεργατικό ρόλο που άσκησε ο Παπαδάτος ως Σχολικός Σύμβουλος. Τα σχεδιαγράμματα που συνοδεύουν τη μελέτη του Παπαδάτου αποδίδουν με πολύ ευσύνοπτο, παραστατικό και λειτουργικό τρόπο όσα έχουν αναπτυχθεί αναλυτικά σχετικά με το θέμα που σχηματοποιούν. Από την άποψη αυτή, συντελούν ώστε το βιβλίο να είναι πιο προσληψίμο από τον αναγνώστη φοιτητή, τον εκπαιδευτικό, το μελετητή της παιδικής και νεανικής λογοτεχνίας, τον κάθε απλώς ενδιαφερόμενο, το γονιό. Και αυτό, γιατί το βιβλίο γράφτηκε όχι από το χέρι του Γιάννη Παπαδάτου ούτε από τις δυνατότητες του ηλεκτρονικού υπολογιστή του ίδιου ή του εκδοτικού οίκου, αλλά από τα βάθη της ψυχής του, καθώς αποτυπώνεται με λέξεις και σχήματα αυτό που με απλά λόγια λέμε στην καθομιλουμένη «μεράκι». Γιατί διαφορετικά δε θα μπορούσε να γραφεί η μελέτη αυτή που χαρακτηρίζεται, κατά την άποψή μου, από ένα παράδοξο που συνοψίζεται στο συνδυασμό επιστημονικότητας και συναισθηματισμού, ή αν μπορούμε να το πούμε έτσι: στην επιστημονικοποίηση του συναισθήματος («μερακιού») και στη συναισθηματοποίηση της επιστημονικότητας. Έτσι, από καταξιωμένους μελετητή-κριτικής της παιδικής λογοτεχνίας ο Παπαδάτος αναδεικνύεται και ενδιαφέρων θεωρητικός της με τις πρωτοποριακές προτάσεις του.

Γεώργιος Παπαντωνάκης
Αναπληρωτής καθηγητής
Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αιγαίου